

A HÁZASSÁGHOZ VALÓ JOG – *IUS CONNUBII* – A HÁZASSÁGI AKADÁLYOK FÉNYÉBEN

UJHÁZI Lóránd
tudományos főmunkatárs (NKE HHK)

Mindenki köthet házasságot kivéve, akit a jog eltilt. Az 1058. kánon summás összefoglalás és egyben konszenzus a *ius connubii*, a házassághoz való jog és a házasságtól való jogi tilalom között.¹ Az 1917-es kodifikált jog III. Ince (1198–1216) rövid megfogalmazását vette át, amelyet az 1983-as hatályos Egyházi Törvénykönyv is örökölt.² A jogszabályhely annak a teológiai tanításnak a jogi manifesztációja, amellyel az egyház a kezdettől szembe szállt azokkal az eszmeáramlatokkal – manicheizmus, marchionizmus –, amelyek a házasságot az „anyagvilághoz” kapcsolva, nem az Isten tervéből, hanem gonosz erők akaratából vezették le.³ A jogalkotó a hatályos törvénykönyvben sem hagy kétséget afelől, hogy a házasság Isten tervében szerepel, az embertől elidegeníthetetlen jog és ez a *ius connubii* a katolikus házasságjog központi eleme. Az emberi természetre visszavezethető „alapjog” korlátozásaira csakis a legnagyobb jogalkotói önmérséklet mellett kerülhet sor.⁴ Héctor Franceschi több tanulmányában is bizonyítja, hogy a *ius connubii* a katolikus házasságjog rendszerének sarokpontja, amely visszahat az összes házasságjogi területre.⁵ Ennek tudható be, hogy az új törvénykönyvben a teológiai ihletettséű 1058. kánon kitüntetett

¹ Pietro GASPARRI: *Tractatus Canonice de Matrimonio*. Civitas Vaticanae, Typis Polyglottis Vaticanis, 1932. 121.

² Joseph PETROVITS: *The New Church Law on Matrimony*. Philadelphia, Catholic University of America, 1921. 68.

³ SCHÜTZ Antal: A házasság – Tíz előadás, melyeket 1930 őszén a Pázmány Péter Egyetem valamennyi karának hallgatói számára tartott. Budapest, Szent István Társulat, 1933. 26–27.; Gillian R. EVANS: Neither a Pelagian nor a Manichee. *Vigilae Christianae*, Vol. 35., 1981. 232–244.

⁴ Héctor FRANCESCHI: Una comprensione realistica dello *ius connubii* e dei suoi limiti. *Ius Ecclesiae*, Vol. 15. (2003) 335–369. [A továbbiakban: FRANCESCHI (2003a).] Némely esteben ez az „alapjog” érthetően komoly vitákat is kiváltott pl. leprások esetén. X c. 2. *De coniugio leprosororum*.

⁵ Héctor FRANCESCHI: *Riconoscimento Tutela dello «ius connubii» nel sistema matrimoniale canonico*. Milano, Giuffrè, 2003. [A továbbiakban: FRANCESCHI (2003b).]

helyre, az egész házasságjogi rész értelmezése szempontjából meghatározó első nyolc bevezető kánon közé került (1055–1062. kk.).⁶ Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv a dekretalista hagyományt követve ugyanezt az alapelvet még a házassági akadályok bevezető kánonjaként hozta (1917-es CIC, 1035. k.).⁷ A II. Vatikáni Zsinat elveinek az új Kódexbe való átültetése mellett elkötelezett VI. Pál maga is úgy fogalmazott a *Popolorum progressio* kezdetű enciklikában hogy „ott ahol a házasságnak és a gyermekek világrahozatalának legszentebb jogát csorbítják, vége az emberi méltóságnak.”⁸ Érthető, hogy a jogalkotó áthelyezte az említett alapelvet annak érdekében, hogy az egész házasságjogi rész tekintetében jelezze: még a jogalkotó is szigorú határok között mozog, ami az emberi természetből származó *ius connubii* korlátozását illeti.⁹ Az 1058. kánon alapelve a házassági jogképességet leglátványosabban korlátozó házassági akadályok szabályozására is átsugárzik.¹⁰ A CIC egyértelmű határokat állít, minthogy a legfőbb jogalkotónak tartja fenn a természetjogi akadályok megfogalmazását és a tisztán egyházi akadályok megalkotását (1075. k.). A jogalkotó nem lehet önkényes, vagy akárcsak túlzottan kiterjesztő az akadályok rendszerének szabályozásánál. A túlságosan szigorú „korlátozás” egyben mélyebb jogfilozófiai kérdést is felvet, méghozzá a pozitív jog illetéktelen beavatkozását a természetjog területére.¹¹

A keretek között alkotott akadályok azonban nem tekinthetők a házasságkötéshez való jog illetéktelen korlátozásának.¹² A házasság ugyanis mindig két személy, pontosabban egy férfi és egy nő közötti kötelék. A másik személy méltósága is jogi védelmet érdemel. Maga a házasság intézménye, a házasság természetes, illetve két keresztény esetén a szentségi méltósága ugyancsak jogi védelemben kell, hogy részesüljön. Végül a közösség érdeke – a közbj – is az, hogy a házasság jogi védelmet kapjon, és bizonyos körülmények között ne lehessen házasságot kötni.¹³ Így az akadályok rendszere az említett szempontok – a házassághoz való jog és a másik fél, a közösség, illetve magának a házasságnak a védelmére vonatkozó jogok – összeegyeztetésére irányuló törekvés

⁶ UJHÁZI Lóránd: Az 1055. kánonhoz kapcsolódó házasságjogi alapfogalmak. In: BIRHER Nándor – FRIVALDSZKY János – SZILÁGYI Csaba – VERES Gábor (szerk.): *Contemplata aliis tradere, Studia sollemnia, Professori Géza Kuminetz sexagenario dedicata*. Veszprém, OOK Press, 2019. 366–369.

⁷ Cerato PROSDOCIMI: *Matrimonium a Codice Iuris Canonici Integre Desumptum*. Padova, Typis Seminarii, 1920. 51–52.

⁸ „Cum vero ius firmissimum matrimonii et procreationis demitur, actum est de humana dignitate.” VI. PÁL: Enc., *Popolorum progressio*. n. 37. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 59., 1967. 276.

⁹ Javier HERVADA: *Diritto costituzionale canonico*. Milano, Giuffrè Editore, 1989. 127–128.

¹⁰ Akár az értelem, akár az akarat részéről jelentkező hiányosságokról van szó, sokkal összetettebb a jogszabályok értelmezése, vagy a tények bizonyítása a házasság semmissé-nyilvánításáért folyó perek esetében, mint az akadályok rendszerénél. UJHÁZI Lóránd: A házassági beleegyezéshez szükséges értelmi képesség a Katolikus Egyház hatályos jogi szabályozása szerint. *Sapientiana*, 2012/1. 63–83.

¹¹ FRIVALDSZKY János: Aktuális megfontolások az emberi életről és méltóságról. In: BIRHER–FRIVALDSZKY–SZILÁGYI–VERES i. m. 119–132.

¹² Paolo PICOZZA: La vigente disciplina degli impedimenti matrimoniali. In: Pio FEDELE (szerk.): *Studi sul matrimonio canonico*. Roma, Officium Libri Catholici, 1982. 242.

¹³ Joseph PRADER: *Il matrimonio in oriente e in occidente*. Roma, Pontificio Istituto Orientale, 2003. 45–46.

eredményképpen született meg.¹⁴ Érzékeny mezsgye, amelyben a jogalkotó egyszerre védi a házasság méltóságát, a másik felet, a közösséget és ugyanakkor a lehető legszélesebb értelemben biztosítja a házassághoz való jogot.¹⁵

Ebben a tanulmányban a házassági akadályokra vonatkozó általános alapelvek tisztázására teszek kísérletet. A jelenlegi rendszer megértéséhez jogtörténeti kitekintést kell tenni, nem feledve, hogy a cél alapvetően nem egyházjogtörténeti bemutatás. Hasonlóképpen a keleti egyházak gyakorlatára és szabályozására való utalás is legfeljebb összehasonlító aspektusból kerül elő, ahogy az egyes érvénytelenítő akadályokra való utalás is csak az általános alapelvek jobb megértését szolgálják. Ezek a kérdések ugyanis külön tanulmány anyagát alkotják.

1. Az egyházi házassági akadályok rendszerének történelmi fejlődése és a *ius connubii*

Már az első keresztény közösségek, illetve azok előjárói ismertek olyan tényállásokat, amikor véleményük szerint a házasságot nem lehetett megkötni.¹⁶ Az akadályozó körülmények vagy személyes tulajdonságok listáját több forrásból – Ószövetség házasságra vonatkozó „tilalmai”, római majd germán joganyag, kialakult szokások – vették át, és alkalmazták saját közösségeikben. Az egyház egyes képviselői ugyanakkor néhány olyan „akadályal” szemben fenntartásokkal viseltettek, amelyek meglátásuk szerint „diszkriminatív” vagy igazságtalan akadályait képezték a házasságkötésnek.¹⁷ Így bizonyos értelemben az egyház sok évszázaddal megelőzte azokat az emberi jogi deklarációkat, amelyek állítják, hogy etnikai, faji, vallási, származásbeli okok nem lehetnek akadályai a házassághoz való jognak.¹⁸ Az egyház egyes előjárói már a római korban védték a rabszolga és szabad ember,¹⁹ vagy az eltérő társadalmi rétegekhez

¹⁴ FRANCESCHI (2003a) i.m. 335–369.

¹⁵ Paolo MONETA: *Diritto al matrimonio e impedimenti matrimoniali*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1989. 18–20.; Enrico VITALI – Berlingò SALVATORE: *Il matrimonio canonico*. Milano, Giuffrè, 2012. 27–30.

¹⁶ Jean GAUDEMET: *Il matrimonio in occidente*. Torino, Società Editrice Internazionale, 1989. 146.

¹⁷ Hanna ALWAN: Gli impedimenti. In: Aa., Vv.: *Il matrimonio nel Codice dei canoni delle chiese Orientali*. [Studi Giuridici XXXII] Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana. 1994. 129.

¹⁸ A kérdés egyébként még az 1917-es CIC időszakában is aktuális volt. Az Egyesült Államokban számos államban tilos volt a rasszok közötti házasság. Az ilyen házasságokat egyrészt büntették, másrészt a házasság az egyes állami törvények értelmében érvénytelen is lehetett. Több helyen a szolgálattevővel szemben is büntetés helyeztek kilátásba. Larry D. BARNETT: *Miscegenation Laws. The Family Life Coordinator*, Vol. 13., 1964/4. 95–97.; James R. BROWNING: *Anti-Miscegenation Laws in the United States. Duke Bar Journal*, Vol. 1., 1951/1. 26–41.

¹⁹ A kérdésben nem mindegyik korai egyházi vezető volt egy véleményen. Mivel a római jog a szabadok és a rabszolgák közötti házasságot érvénytelennek tartotta, két irányzat alakult ki: A szigorúbb, amely követte az állami szabályozást, és az enyhébb, amely szerint ilyen házasságkötésnek az egyház előtt nem lehet akadály. Az első véleményt képviselte az egykori rabszolga Callixtus pápa is, de bőven akadtak ellenzői is. Gregory DIX – Henry CHADWICK: *The Treatise on the Apostolic Tradition of St. Hippolytus of Rome, Bishop and Martyr: Apostolike Paradosis Antipope Hippolytus*. Routledge is an imprint of Taylor & Francis, 2017. XVII–XVIII.; PÓLAY Elemér: Rabszolgák „házassága” az ókori Rómában. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica*, 1985. 36–41.

tartozók közötti házassághoz való jogot.²⁰ Az is igaz, hogy az egyház a szent irataiból, majd a hagyományból kiindulva újabb – addig nem létező – „akadályokat” fogalmazott meg. Ennek legszemléletesebb példája a megelőző házassági kötelék „akadálya”, amelyet a keresztény közösség az alapító szavaira vezetett vissza.²¹ Az első egyetemes és részleges zsinatokon így már az Újszövetség könyvei, különösen a páli levelek fényében értékelték újra az akadályok rendszerét.²² Ezeket később az egyház formálódó tanításának tükrében többször módosították, de az sem volt ritka, hogy egyes akadályokat egyszerűen eltöröltek. Az első évszázadok vonatkozásában az „akadály” kifejezést még nem terminus technikusként, hanem csak analóg értelemben lehet értelmezni.²³ Az *impedimentum* kifejezés, amely a kánonjogban a házassági akadályok terminológiai szakkifejezésévé vált, csak később jelenik meg.²⁴ A hatodik századi zsinatok már ismerték a későbbi akadályok alapját alkotó körülményeket, de azok joghatását, vagyis hogy nem lehet házasságot kötni, különböző kifejezésekkel adták vissza.²⁵ Még a XI. és XII. század kiváló kánonjogászai – akik már lista-szerűen jelzik, hogy milyen körülmények között nem lehet házasságot kötni – sem használják az *impedimentum* terminológiát. Gratianus (1075–1145) például rendre a „*prohibentur*” kifejezést alkalmazza, amikor felsorolja azokat a körülményeket, amikor véleménye szerint a felek nem köthetnek házasságot.²⁶ Petrus Lombardus (1096–1160) pedig a házasságkötésre alkalmas személyek kapcsán „*quae personae sint legitimae contrahendum matrimonium*” hat olyan körülményt jelez (fogadalom, szent rend, rokonság, valláskülönbség, frigiditás és impotencia),²⁷ amikor nem lehet házasságot kötni. Az *impedimentum* kifejezést azon-

²⁰ Ennek okát nem a keresztény erkölcsiségben és a keresztények közötti egyenlőségben látja Pólay Elemér, hanem sokkal inkább a gazdasági és politikai szándékban. Ahogy annak is politikai okai voltak – véleménye szerint –, hogy az egyházi vezetők másik csoportja továbbra is a római házassági akadályok fenntartásában voltak érdekelt, mivel ilyen gesztusokkal igyekeztek a politikai (állam)hatalom és az erősödő kereszténység közötti válaszfalat lebontani. PÓLAY i. m. 39–40. Hivatkozva GERGELY Jenő: *A pápaság története*. Budapest. Kossuth, 1982. 24. Ellentétes véleményen van Paolo Picozza, aki bár általánosságban elismeri, hogy az egyház az első századokban alapvetően tiszteletben tartotta a világi törvénykezést a házasság területén, de néhány kérdést az egyház morális, lelkipásztori és egyháztani szempontjai alapján másképp értékelt. PICOZZA i. m. 246.

²¹ „[...] Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek teremtette őket, és azt mondta: Ezért a férfi elhagyja apját, anyját, a feleségéhez ragaszkodik, és egy test lesz a kettő? Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassa szét.” (Mt 19, 4–7)

²² James O’ROURKE: The Scriptural Background of the Marriage Impediments. *The Jurist*, Vol. 20., 1960. 29–41.

²³ Antoine VILLIEN: L’empêchement de mariage. Sa notion juridique d’après l’histoire. *Canoniste Contemporain*, 1903. 421.

²⁴ Estanislao OLIVARES: Catálogos de impedimentos matrimoniales. Su evolución histórica. *Archivo Teológico Granadino*, Vol. 61., 1998. 41–42.

²⁵ Ehhez ld. PETROVITS i. m. 68.

²⁶ Dict. Grat. postc. 6,8, C. XXX, q.5.-Frieberg, I, 1106’ 1106s.

²⁷ „Penitus illegitimae sunt per votum, per ordinem, per cognationem, per disparem cultum. Mediae vero sunt, nec plene legitimae, nec omnino illegitimae, per frigiditatem, per conditionem. Si enim tales iunguntur ignorantes, commanere possunt, quibusdam accidentibus causis, et eisdem deficientibus, dividi.” Petrus LOMBARDUS: *Sententiarum*, Liber IV. d. 34, c. 1. De personis legitimis, Ad Claras Aquas. ²1916. 953.

ban Lombardus sem használja.²⁸ Elegánsan hidalja át a terminológiai nehézségeket a kor másik kiváló teoretikusa, Szentviktori Hugó (1096–1141), amikor bemutatja azokat a személyeket, akiket a házasságkötésre nem tart alkalmasnak: „*quae non sunt idonea conugio*”.²⁹ Miután felsorolja az említett kategóriákat: a valláskülönbség – (*disparitas cultus*),³⁰ a megelőző házassági kötelék, a megáldott szüzek és özvegyek, a vérrokonok oldalág hetedik fokáig, a lelki rokonok, a büntettet elkövetők, a szolgák, az örültek és a frigidek mindezt úgy foglalja össze: „*postquam ostensum est a quibus personis inter se vel cum aliis non potest contrahi coniugium*.”³¹ A középkori kanonisztika képviselői által kidolgozott koncepciókból látható, hogy 1. bár vannak átfedések az egyes szerzők felsorolásaiban, de számos eltérés is felfedezhető azok között a körülmények között, amelyeket a házasságkötésre való „képtelenségként” minősítettek. 2. Hiányzott a pontos és egységes terminológia, amellyel összefoglalták volna a jogképesség korlátozására vonatkozó eseteket. 3. Hiányzott az esetek joghatásának egységes kidolgozása, ami az adott házasság érvényes vagy megengedett kötését illette.

Paduai Bernárd (1139) alkalmazza először az „*impedio*” kifejezést, amikor bemutatja azt a tizennégy esetet, amikor nem lehet házasságot kötni.³² A házassági akadályok kategóriájának általános tisztázása érdekében sokat tett a kiváló kánonjogász pápa, III. Sándor (1159–1181). Amellett, hogy Bernádtól átveszi az „*impedio*” kifejezést, tisztázza a terminológiai és a joghatásbeli kérdéseket, ami az ún. bontó és a tiltó akadályok kategóriájának megkülönböztetését illette.³³ A terminológiai és joghatásbeli megkülönböztetésre különösen nagy szükség volt. Régebbi szerzők nemcsak jelentősen eltérő listákat állítottak össze azokról a körülményekről, amelyeket a házassági „akadályok” közé soroltak. Joghatás vonatkozásban sem volt egyértelmű, hogy mely körülményeknek tulajdonítottak házasságot érvénytelenítő és melyeknek házasságot tiltó hatásokat. Még Gratianus mester is egymással felcserélhető értelemben használta a tiltó és érvénytelenítő akadályokat.³⁴ III. Sándor megkülönböztetését a későbbiekben a teológia és a kánonjog is átvette. Így egyértelművé vált, hogy mely akadályok érvénytelenítik, és melyek tiltják a házasságkötést. A Trienti Zsinat végérvényesen megerősítette, hogy melyek az érvénytelenítő és melyek a tiltó akadályok.³⁵

²⁸ Petrus LOMBARDUS: *Sententiarum*, Liber IV. dist. 34, c. L, *De personis legitimis*, t. II, *Ad Claras Aquas*. 1916. 953.

²⁹ SZENT VIKTORI HUGÓ: *Summa sententiarum*, tr.7, c. 8. In: Jacques-Paul MIGNÉ (szerk.): *Patrologia Latina*. 176. kötet. Harvard University, 1880. 160.

³⁰ Ennek kapcsán a pogányokkal és a zsidókkal kapcsolatban külön megjegyzi: „*Christianus cum Iudaeo vel gentili non potest facere coniugium*”

³¹ SZENT VIKTORI HUGÓ i. m. 160.

³² „*Sunt autem quae, matrimonium impediunt, XIV: Votum, ordo, habitus, dispar cultus, error personae, conditio, ligatio enpormitas delicti, impossibilitas coeundi, coactio, publicae honestatis iustitia tempus ferarum et interdictum Ecclesiae*” Paduai BERNÁRD: *Summa* 4. kötet, In: RATISBON: *Summa de matrimonio*. 1861. 228.

³³ WERNZ–VIDAL i. m. 148.

³⁴ D 30, c. 6, 8, q. 5.

³⁵ Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN: *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. 1797–1812. nn. 421–423.

Központi szabályozás hiányában az akadályok számának vonatkozásában sokáig kaotikus volt a helyzet.³⁶ Egyes szerzők az egymáshoz közel álló akadályokat egy akadálynak vették, amíg mások ugyanazokat az akadályokat külön kategóriának tekintették. Így szerzőtől függően az egyes bontó akadályok száma 12-24, a tiltó akadályok száma pedig 17-19 között mozgott.³⁷ Jelentős egyszerűsítés és pontosítás az 1917-es Egyházi Törvénykönyv kihirdetésével következett be. A hatályos Kódex pedig még a régi CIC-cel szemben is egyszerűbb felépítésű, ami a házassági akadályok rendszerét illeti. Eleve mindössze két fejezetben tárgyalja a házassági akadályokat. Az akadályokra vonatkozó „első” fejezet az akadályokkal általánosságban – *De impedimentis dirimentibus in genere* –, a második fejezet pedig az egyes házassági akadályokkal – *De impedimentis dirimentibus in specie* foglalkozik. Az általános részben a jogalkotó tíz kánonban az akadályokra vonatkozó általános tudnivalókról (1073–1076. kk.), az egyedi esetekben adható tilalomról (1077. k.), az akadályok alóli felmentés lehetőségéről (1078–1080. kk.) és a felmentések bejegyzéséről szól (1081–1082. kk.). A vonatkozó „második” fejezet az egyes akadályokat mutatja be (1083–1094. kk.).

A CIC csökkentette a házassági akadályokra vonatkozó kánonok számát is. Amíg a régi CIC 46 kánont szentelt az akadályok bemutatásának (1917-es CIC, 1035–1080. kk.), addig a hatályos joganyag csak 22 kánont tartalmaz (1073–1094. kk.). Ez a tendencia – illetve az egyszerűsítésre való törekvés – a Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyvében (CCEO) is megfigyelhető.³⁸ Az ugyanis a latin egyház törvénykönyvéhez hasonlóan jelenleg mindössze huszonnégy kánont szentel a házassági akadályok részletezésének. Ez mindössze a fele a keleti egyházak jogát korábban meghatározó *Crebrae allatae* kezdetű *motu proprio*hoz képest.³⁹ A *motu proprio* ugyanis még (az 1917-es latin törvénykönyvhöz hasonlóan) negyvennégy kánont tartalmazott, amelyben a házassági akadályokat mutatta be.⁴⁰

A kánonok számának csökkenésénél is jelentősebb az a strukturális változtatás, amelyet a jogalkotó az új CIC-ben eszközölt. Az új jog megszüntette ugyanis a tiltó akadályok kategóriáját. A terminológiai egyszerűsítéssel a joganyag rövidebb lett, hiszen kikerültek a Kódexből az egyes tiltó akadályok, és a tiltó akadály kategóriáját magyarázó jogszabályok is okafogyottá váltak. Ezt az egyszerűsítést a CCEO is követte.⁴¹ Jelenleg mindkét törvénykönyv (CIC, CCEO) is csak az érvénytelenítő akadály fogalmát ismeri. Az 1917-es Törvénykönyv felosztása, amely még megkülönböztette a bontó és a tiltó akadályokat (1917-es CIC, 1036. k.) a régi jogból indult ki. A tiltó akadályok

³⁶ KONEK Sándor: *Az egyházjogtan kézikönyve*. Budapest, Franklin Társulat, 1900. 483–484.

³⁷ SIPOS István – GÁLOS László: *A katolikus házasságjog rendszere*. Budapest, Szent István Társulat, 1960. 152.

³⁸ ALWAN i. m. 131.

³⁹ Enrique VIVÓ UNDBARRENA: El nuevo derecho matrimonial oriental (estudio comparativo/doctrina general e impedimentos). In: Rafael COPPOLA: *Incontro fra canonici d'Oriente e d'Occidente*. Atti del Congresso internazionale. Bari, UNED, 1997. 343–380.

⁴⁰ XII. PIUSZ: *Crebrae allatae. Motu proprio*. Cap. II: De impedimentis in genere: Cap. II. De impedimentis prohibentibus, Cap. IV. De impedimentis dirimentibus. 1949. II. 22. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 41., 1949. 89–119.

⁴¹ ALWAN i. m. 131.

csak a házasság megengedettségére, de nem az érvényességére voltak hatással. Azok a körülmények, melyek a régi jogban a tiltó akadályok alapjait képezték, vagy teljesen megszűntek, vagy a jogalkotó más jogi kategória alá helyezte őket. Ennek legismertebb esete a *matrimonium mixtum* – a vegyes házasság – (112. k., 1. §, 3°, 1124–1129. kk., 1147. k., 1148. k. 2. §, 1165. k. 2. §), amelyet a jogalkotó most már külön fejezet alatt tárgyal. Joghatás vonatkozásban azonban a hatályos CIC továbbra is fenntartja, hogy az a körülmény nem érvényteleníti a házasságot, amikor az egyik fél katolikus, a másik pedig érvényes keresztséggel rendelkezik ugyan, de nincs teljes közösségben a katolikus egyházzal.

Az 1917-es Törvénykönyv átdolgozásakor sokáig tartotta magát az a vélemény, hogy a régi CIC-hez képest csak terminológiai változtatást kell eszközölni, de az akadályokra vonatkozó említett régi felosztást meg kell tartani. Ennek fényében az első szövegtervezetekben mindössze kicserélték a régi tiltó akadályra használt kifejezést az *impedimentum impediens*-t az *impedimentum prohibiens*-re.⁴² Emellett megfogalmazódott, hogy a régi tiltó akadályok számát háromra kell redukálni: ideiglenes tisztasági fogadalom, azok a házasságok, amelyeket a világi jog szerint sem lehetne megkötni és a vegyes házasság.⁴³ Végül arra való hivatkozással, hogy a tiltó és az érvénytelenítő akadályok jelentősen eltérő joghatással rendelkeznek, a tiltó akadályok kategóriáját kivezették a kánonjogból.⁴⁴ Ezzel azonban az „érvénytelenítő akadály” terminológiája feleslegessé vált.⁴⁵ Ez ugyanis azt a célt szolgálta, hogy az „érvénytelenítő” akadályokat joghatásában megkülönböztesse a tiltó akadályoktól, amelyek csak tiltották, de nem érvénytelenítették a házasságkötést. A házasság megkötéséhez szükséges életkor szabályozásánál a hatályos jog is lehetőséget ad, hogy az „akadály” tisztán tiltó és nem érvénytelenítő hatása legyen. Ez azonban nem egyetemes egyházi törvény, hanem a részleges jog által bevezethető kiegészítése a korhiány akadályának (1083. k. 2. §).⁴⁶

Jelenleg a CIC a házassági akadályok vonatkozásában (1073–1094. kk.) szoros értelemben használja az „akadály” kifejezést: azokat a körülményeket foglalja össze, melyek külső ok, vagy a személy tulajdonsága miatt az érvényes kötés akadályai. A tág értelemben vett akadály fogalom helyett, amelyekbe beletartoztak azok az okok is, amelyek „tiltották” a házasság megkötését, jelenleg a CIC az „akadály” alatt csak azt érti, ami egyszersmind érvénytelenné is teszi a házassági beleegyezést.⁴⁷ A joghatás tekintetében az „akadály” a házasságjog területén eltér attól, ahogy az akadály kifejezést a CIC más jogintézményeknél (szent rend, szerzetesi fogadalom) használja. Ez utóbbi esetekben ugyanis az akadály a jogcselekmény – szentelés (1025. k., 1040. k.,

⁴² *Communicationes*, 1971/3. 73.; 1977/9. 132–133.

⁴³ *Communicationes*, 1977/9. 134. Ld. még Heinrich FLATTEN: *De matrimonio civili catholicorum. Periodica de re morali canonica liturgica*, Vol. 68., 1978/2. 212–233.

⁴⁴ Juan FORNÉS: Kommentár az 1073. kánonhoz. In: Ángel MARZOA – Jorge MIRAS – Rafael RODRÍGUEZ-OCAÑA (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. III/2. kötet. Chicago, Wilson & Laffeur, 2004.1148.

⁴⁵ FORNÉS i. m. 1149.

⁴⁶ „A püspöki konferenciának joga van magasabb életkort megállapítani a házasság megengedett megkötéséhez.” (1083. k. 2. §.)

⁴⁷ Luigi CHIAPPETTA: *Il Codice di diritto canonico*. Napoli, Edizioni Dehoniane, 1988. 190.

1043. k., 1044. k. 2. §. 2°, 1045. k., 1046. k., 1047. k. 2. §. 3°, 1047. k. 4. §, 1049. k. 1. §, 3. §) szerzetesi fogadalom (597. k. 1. §, 643. k. 2. §, 645. k. 2. §, 721. k. 2. §) – megengedettségére és nem az érvényességére gyakorol hatást. Helytállóak azok a szerzői megállapítások, melyek felhívják a figyelmet, miszerint ahhoz, hogy az „akadály” a házasságjog területén használt értelemben, érvénytelenítő joghatással bírjon – és ne csak a jogcselekmény megengedettségének feltételét értsük alatta –, szükséges, hogy a jogalkotó ezt a tényt a jogcselekmény kapcsán kifejezetté tegye. Erre részben az „akadály” Kódexben betöltött kettős – tiltó és érvénytelenítő – funkciója, részben lingvisztikai okokból van szükség. Az *impedimentum* kifejezés ugyanis a hatályos jogban sem jelenti automatikusan, hogy az adott jogcselekmény érvénytelen, hanem csak azt, hogy a jogalkotó a jogcselekményt valamilyen megfontolásból tiltja.⁴⁸ Ezért a jogalkotó a hatályos CIC-ben kifejezetten jelzi, amikor az „akadály” jogcselekményt érvénytelenítő hatással bír. A jogalkotói jelzés történhet akár magában a jogszabályhelyben, vagy az adott, hasonló típusú jogképességet korlátozó előírások összességét bevezető rendelkezésekben, vagy a jogintézményt magyarázó jogszabályokban.⁴⁹ A házassági akadályok esetében lényegében a jogalkotó már a bevezetőben jelzi: „Az érvénytelenítő akadály a személyt képtelenné teszi a házasság érvényes megkötésére” (1073. k.). Továbbá az általános elvet az egyes érvénytelenítő akadályok kapcsán is megerősíti, és jelzi, hogy a tényállás a házassági beleegyezést érvénytelenné teszi (1083. k. 1. §, 1084. k. 1. §, 1085. k. 1. §, 1086. k. 1. §, 1087. k., 1088. k., 1090. k., 1. §, 2.§, 1091. k. 1. §, 2. §, 1092. k., 1093. k., 1094. k.).

A hatályos CIC további egyszerűsítést hajtott végre: nem használja a régi jog felosztását, amely az akadályokat „jelentőségük” szerint osztályozta. Megszűnt a régi – *impedimenta gradus minoris*⁵⁰ – ‘kisebb’ és – *impedimenta gradus maioris* – ‘nagyobb’ akadály megkülönböztetése. Az osztályozásnak a felmentés megadásánál volt jelentősége. A hatályos joganyagban a felosztás már nem szerepel, de az egyházi hatóság igazgatási gyakorlata ma is figyelembe veszi az akadályok alapját képező tényeket, amikor az akadály alóli felmentést megadja.

További, kevésbé jelentős egyszerűsítés a hatályos CIC-ben, hogy a jogalkotó egyes akadályok terjedelmét is csökkentette, például a köztisztesség akadályát ma már csak egyenes ág első fokán érvénytelenítő akadály (1093. k.).

Mivel az akadály objektíve korlátozza a *ius connubii*-t, vagyis a házassághoz való jogot, érthető, hogy az egyháztörténelemben 1. jogilag egyre pontosabb meghatározását és zárt rendszerét adta az egyházi jogalkotó a házassági akadályoknak, illetve az egyes akadályok joghatását is egyre egyértelműbben meghatározta. 2. Emellett fokozatos egyszerűsítésre törekedett, ami az akadályok rendszerének felépítését illeti. 3.

⁴⁸ Gian Paolo MONTINI: Gli impedimenti dirimenti in genere. In: AA., Vv. (szerk.): *Diritto matrimoniale canonico*. I. vol. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2002. 347.; Jose F. CASTAÑO: Gli impedimenti matrimoniali in generale. *Apollinaris*, 1988/61. 71.

⁴⁹ Jose F. CASTAÑO: Natura e ruolo degli impedimenti matrimoniali. In: Raffaello FUNGHINI (szerk.): *Gli impedimenti al matrimonio canonico*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1989. 32–33.

⁵⁰ Ide sorolták az oldalág harmadfokú vérrokonságot, az oldalág másodfokú sógorságot, a másodfokú köztisztesség akadályát, a lelki rokonságot, a házassági ígérettel vagy kísérlettel kapcsolatos büntett akadályát. A többi nagyobb akadálynak számított.

Továbbá az egyházi jogalkotás egyre visszafogottabbá vált az akadályok listájának összeállításakor. A jogalkotó abból indult ki, hogy nem eshet túlzásba a házassági akadályok kapcsán. Nem tarthat fenn túl sok akadályt, illetve túl bonyolult rendszert, hanem a minimumra kell törekedni azoknak a jogszabályoknak az összeállításakor, amelyek korlátozzák a házassághoz való jogot, a *ius connubiit*.

2. Az általános kánonjogi elvek a házassági akadályoknál és a *ius connubii*

A huszadik század második felére a házassági akadályok iránti érdeklődés a kánonjogban erősen csökkent. A szakmai érdeklődés inkább azokra a kérdésekre terelődött, amelyek a házasságok semmissé-nyilvánítására irányuló eljárásokban nagyobb szerepet játszanak.⁵¹ Szabó Péter az egyes házassági akadályoknak ma már csak értékjelző, de nem valódi akadály- és visszatartó funkciót tulajdonít.⁵² Ebből a szempontból érthető a szakirodalom visszafogottsága. Létezett olyan történelmi időszak azonban, mikor az állami főhatalom, tekintve, hogy a házasság a szent dolgok – a szentségek – közé tartozik, annak jogi szabályozásával nem foglalkozott. Az egyház határozta meg azokat a körülményeket, amikor nem lehetett házasságot kötni. Annak ellenére, hogy ma már az állami hatóságok is igényt tartanak a házasság jogi szabályozására, az egyházi házassági akadályok alapelveinek vizsgálata továbbra is jelentős. Az akadályok ugyanis egyrészt a *ius connubii* leglátványosabb és hagyományos „korlátozását” jelentik.⁵³ Másrészt az elemzéssel a katolikus egyház házasságról alkotott tanításának számos aspektusa kidomborodik.

A kánonjog általános elvei a házassági akadályok vonatkozásában is alkalmazandók, de az egyes jogelvek a jogalkotó időnként pontosítást végez. Ennek oka az említett *ius connubii*-nak, a házasság méltóságának, illetve a másik félnek és a közösségnek az erőteljesebb jogi védelme. Az általános elvekkel összhangban, az akadálynak kifejezettnek kell lenni. Az akadályok csak azokban az esetekben, és csak olyan mértékben léteznek, ahogy azt a jog meghatározza.⁵⁴ Az akadályokat mindig szorosan kell értelmezni (10. k.). Jogkétség esetén pedig, amikor kétséges az akadály léte, a személy jogképességét kell feltételezni (14. k.). Ténykétség esetén, amikor nem biztos, hogy az adott tényállás joghatásában a házassági akadályt kiváltja-e (például kétes, hogy a másik fél él-e még, és így kétséges a megelőző kötelék akadály),⁵⁵ szükséges az illetékes egyházi hatóság felmentése. Egyes akadályoknál az általános jogi elvre a jogalkotó külön felhívja a figyelmet. Így a közösülési képtelenség akadályánál „akár jogi, akár ténybeli kétség esetén, a házasságot nem kell megakadályozni, sem kétség esetén

⁵¹ UJHÁZI Lóránd: A házassági beleegyezéshez szükséges értelmi képesség a Katolikus Egyház hatályos jogi szabályozása szerint. *Sapientiana*, Vol. 5., 2010/1. 63–83.

⁵² SZABÓ Péter: *A keleti egyházak szentségi joga*. Nyíregyháza, Szent Atanáz Hittudományi Főiskola, 2012. 250.

⁵³ Agostino D'AVACK: Impedimenti al matrimonio (diritto canonico). In Aa. Vv.: *Enciclopedia del Diritto*. Milano, Giuffrè, 1970. 251–260.

⁵⁴ Paolo MONETA: Diritto al matrimonio e impedimenti matrimoniali. In: FUNGHINI (szerk.) i. m. 23.

⁵⁵ SIPOS–GÁLOS i. m. 157.

semmisnek nyilvánítani” (1084. k. 2. §). Az akadály létének vagy joghatásának nem tudása nincs hatással az akadály jogkövetkezményére. Attól függetlenül, hogy a felek nem tudják, hogy köztük házassági akadály alapját képező tényállás áll fenn, vagy nem tudnak arról, hogy az adott tényállás érvénytelenítő joghatással bír, a házasság érvénytelen lesz (15. k. 1. §). Az akadályok önmagukban nem büntető intézkedések,⁵⁶ azonban az alapjukat képező tényállás büntető represszív következménnyel bírhat (pl. büntet 1090. k., vagy a rablás 1089. k.).⁵⁷

Az akadályok alapítása kapcsán a CIC korlátozza a helyi egyházi hatóságok mozgásterét a joganyag egységessége és a jogbiztonság előmozdítása érdekében.⁵⁸ A latin egyházban a jogalkotó a legszűkebb határok közé szorította az akadályok alapítására jogosult hatóságot. A természetjogon fennálló akadályok deklarálását és az új tisztán házassági akadályok bevezetésének jogát ugyanis fenntartja az egyház legfőbb hatóságának (1075. k.). A hatályos egyházjog értelmében ez alatt a római pápát és a püspökök testületét értjük (LG 22, 331. k., 336. k.). Az akadályok alapításának joga nem mindig volt fenntartva az egyház legfőbb hatóságának. A XIII. századig a helyi püspökök és a helyi zsinatok is vezettek be házassági akadályokat. Csak a XIII. századtól törekedtek ezt a jogot kizárólag a római pápának fenntartani. Azonban éppen a hatályos törvénykönyv átdolgozása alatt újra felmerült az a javaslat – valószínűleg az abban az időben túlságosan is hangoztatott szinodális elv miatt⁵⁹ –, hogy helyi szinten a helyi püspöki konferenciák házassági akadályokat vezethessenek be.⁶⁰ Végül a vizsgált *ius connubii*, a házassághoz való jog lehető legtágabb értelmezése miatt a felvetés elutasításra került. A házassághoz való jog korlátozását ugyanis, a kérdés természetjogi jellege és jelentősége miatt nem lehet kiszolgáltatni az egyes püspöki konferenciák kormányzati és lelkipásztori beállítottságának.⁶¹ A CIC mindössze a korhiány akadályánál teszi lehetővé a helyi püspöki konferenciának, hogy magasabb életkort vezessen be, de ez sem a házasság érvényes, hanem csak a megengedett megkötésére vonatkozik (1083. k. 2. §). A helyi ordinárius jogosítványai hasonlóképpen szűk keretek között mozognak. Különös esetben – *in casu peculiari* – megtilthatja a házasságot saját alárendeltjeiknek mindenhol, saját területén pedig mindenkinek (1077. k. 1. §). Még az ilyen tilalom mellett sem válik azonban a házasság érvénytelené, amennyiben más, a köteléket érvénytelenítő ok nem lép fel (1077. k. 2. §).

⁵⁶ Franz Xaver WERNZ: *Ius Decretalium, Vol., V: Ius Matrimoniale Ecclesiae Catholicae*. Romae, Ex Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, 1928. 379–380.

⁵⁷ „Aki emberölést követ el, vagy embert erőszakkal vagy csellel elrabol vagy fogva tart vagy megcsönkít vagy súlyosan megebesít, a büntetendő cselekmény súlyossága szerint, az 1336. kánonban említett megfosztásokkal és tilalmakkal büntetendő; az 1370. kánonban említett személyek ellen elkövetett emberölésért pedig az ott megállapított büntetések járnak.” (1397. k.).

⁵⁸ CHIAPPETTA i. m. 193.

⁵⁹ SZABÓ Ferenc: Egyházunk a „szinodális úton”. *Távlatok*, <https://docplayer.hu/31962473-Egyhazunk-a-szinodalis-uton.html>

⁶⁰ *Communicationes*, 1977/9. 87. Ld. még Thomas GREEN: The Revised Schema de matrimonio. *The Jurist*, Vol. 40., 1980. 62.

⁶¹ *Communicationes*, Vol. 10., 1978. 126.

A Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve a házassági akadályok alapítása tekintetében eltér a CIC rendelkezésétől. A CCEO megengedi, hogy az egyes keleti *sui iuris* egyházak saját részleges jogalkotásukban házassági akadályt vezessenek be (CCEO, 792. k.). A két törvénykönyv közötti eltérés oka azonban nem a *ius connubi*ről alkotott eltérő teológia és jogdogmatikai szempontból vezethető le, hanem a keleti egyházak különböző hagyományából és szokásaiból. Sőt a házassághoz való jog egyetemes és rítustól független védelmének alapelvét támasztja alá, hogy a keleti *sui iuris* egyházak is csak akkor vezethetnek be házassági akadályokat, ha a terület többi *sui iuris* egyházának eparchiális püspökével és a Szentszékkal konzultáltak. A CCEO 792. kánonja az eparchiális püspöknél alacsonyabb hatóság számára nem engedélyezi a házassági akadály bevezetését. Egyes szerzők azonban azt a következtetést vonják le, hogy a pátriárka szinódusa (CCEO 110. k. 1. §, 150. k.), a nagyérsek szinódusa (CCEO 150. k., 152. k.) mivel nem az eparchiális püspök alatti hatóság, a Szentszékkal való egyeztetés után szintén vezethet be házassági akadályokat. Sőt ezt még optimálisabbnak tartják, hiszen így elkerülhető, hogy az eparchiális püspökök eltérő házassági akadályokat létesítsenek.⁶²

Szintén a házassághoz való jog lehető legtágabb értelmezésével magyarázható, hogy az egyház legfőbb hatóságának a joga annak meghatározása, hogy az egyes házassági akadályok alól mely egyházi hatóság rendelkezik felmentő hatalommal (1078–1082. kk.).⁶³ A jogalkotó meglehetősen tág teret biztosított az egyes akadályok alóli ordináriusi (1078–1079. kk.), illetve szolgálattelvői (1080–1081. kk.) felmentés megadására, melynek oka ugyancsak a házassághoz való jog lehetséges legtágabb értelmezésében keresendő.

3. Isteni és tisztán egyházi akadályok és a *ius connubii*

Amíg az 1983-as CIC az akadályokra vonatkozó klasszikus felosztás egy részét átvette [pl. titkos és nyilvános akadály (1074. k.)], – addig más hasonlóan régi hagyományokkal rendelkező kategóriákat a Kódex nem részletez. A tisztán egyházi és az ún. isteni jognon fennálló akadályok kapcsán is beéri a CIC annak deklarálásával, hogy egyedül az egyház legfőbb hatóságának van joga kimondani, hogy az isteni jog mikor tiltja vagy érvényteleníti a házasságot (1075. k. 1. §), illetve ugyancsak az egyház legfőbb hatóságának van joga más akadályokat a megkeresztelték számára felállítani (1075. k. 2. §). Mivel a jogalkotó szempontja elsősorban az akadályok deklarálása és létesítése terén is a *ius connubii* védelme volt, nem megy bele annak részletezésébe, hogy az említett kategóriák alatt pontosan mit kell érteni. A kánonjogi szakirodalom, a lelkipásztori, illetve az egyházi hatóság felmentési gyakorlata azonban ismeri és követi a házassági akadályok Kódexben nem említett megkülönböztetéseit.

⁶² Dimitri SALACHAS: Kommentár a CCEO 792. kánonjához. In: Pio PINTO (szerk.): *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2001. 666.

⁶³ Salvatore BERLINGÒ: La dispensa degli impedimenti matrimoniali. In: Piero Antonio BONNET – Carlo GULLO (szerk.): *Diritto matrimoniale canonico*. I. k. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2002. 384–385.

Az isteni/természetjogon fentálló akadályok csoportját a hatályos jogban mindössze az impotencia (1084. k.), a kötelék (1085. k.) és az egyenes ági-, illetve az oldalág első foki vérrokonság (1091. k.) akadályai alkotják. Az összes többi ún. pozitív jogi házassági akadály a jogalkotó tevékenységének eredménye.⁶⁴ A megkülönböztetés legfontosabb következménye, hogy az egyház klasszikus felfogása szerint az isteni akadályok vallástól és nemzetiségtől függetlenül, egyetemesen minden embert köteleznek. Vallási hovatarozástól függetlenül, akiknek megelőző érvényes házasságuk van, akik egymással vérrokonság meghatározott fokán állnak, illetve azok a férfiak, akik kánonjogi értelemben közösülésre képtelenek, nem köthetnek érvényes házasságot.⁶⁵ Az 1075. kánon csak arról szól, hogy az egyház joga az ilyen akadályok „kimondása”, de az egyház fenntartja magának a jogot az ún. természetjogi vagy isteni akadályok „hiteles” magyarázatára is. Így eldönti, hogy az egyes akadályok alatt pontosan mit kell érteni, és azok milyen határok között mozognak.⁶⁶ Ebből következően az akadályok tartalmára és kiterjedésére vonatkozó kánoni jogállás eltérhet a világi jog vagy más tudományok megközelítésétől. Például a vérrokonság kiterjedésének számítása vagy maga a jogi tilalom kiterjedésének foka az egyes országok világi jogi szabályozásában különbözhet a kánonjogi szabályozástól.⁶⁷ Adott esetben a világi jogi szabályozás lehet szigorúbb, ami az oldalági rokonok egymás közötti házasságának a tilalmát illeti. Az impotencia – férfi közösülési képtelenség – más alapokon nyugszik a kánonjogban, mint a biológiában vagy orvostudományban.⁶⁸ A világi jogban létező „válás” jogintézménye pedig önmagában jelzi, hogy a világi jogalkotó alapvetően másképp gondolkodik a megelőző érvényes kötelék felbonthatatlanságáról.⁶⁹ A törvényt magyarázat

⁶⁴ Néhány akadály kapcsán az egyes konkrét esetekre vonatkozóan merül fel a kérdés, hogy az esetleges következmények miatt nem válik-e az akadály isteni jogon fennálló akadállyá? Így például amennyiben a valláskülönbség akadály (1086. k.) esetén fennáll a veszélye a hit elhagyásának és a gyermekek nem katolikus nevelésének, akkor kérdéses, hogy az akadály nem isteni jogon áll-e fenn? Joseph KOURY: *Ius Divinum as a Canonical Problem: on the Interaction of Ecclesiastical Law. The Jurist*, Vol. 53., 1993. 113–114. A jog egyértelműen nyilatkozik: az akadályok „osztályozására” egyedül az egyház legfőbb hatósága jogosult (1075. k. 1. §). Ezért nincs okunk feltételezni, hogy a felmentési (igazgatási) eljárás során a felmentő hatóságnak ilyen mérlegelési jogköre lenne. Ez egyébként jogbizonytalanságot is eredményezne. Természetesen az egyházi hatóságnak – az ordináriusnak – az egyedi esetben jogában áll a házassági akadály alóli felmentés megtagadása, ha fennáll a hit elhagyásának a veszélye. UJHÁZI Lóránd: A valláskülönbség házassági akadályának létjogosultsága és aktualitása napjainkban. *Kánonjog*, 14. évf., 2002. 67–82.

⁶⁵ PETROVITS i. m. 69.; WERNZ–VIDAL i. m. 245.

⁶⁶ Franz Xaver WERNZ: *Ius Decretalium*. Romae, Ex. Typographia Polyglotta S. C. De Propaganda Fide, 1896. 134.

⁶⁷ FUNGHINI (szerk.) i. m. 207. A vérrokonok közötti házasságról a különböző kultúrákban ld. Edward WESTERMARCK: *Az emberi házasság története*. Budapest, Athaneum. 1910. 173–208.

⁶⁸ M. L. DI PIETRO – S. M. CORREALE: Valutazione delle terapie medico chirurgiche e protesiche dell'impotenza coeundi nell'uomo ai fini della validità del matrimonio canonico. *Apollinaris*, 1993/66. 273–314.; Alessandro D'AVACK: Il crepuscolo dell'impotenza. *Stato, Chiese e pluralismo confessionale*, 2010. 1–17.; CSORDÁS Eörs: *Az impotencia akadály*. Budapest, Szent István Társulat, 2000.

⁶⁹ A kérdés különösen a „polgári házasság” fogalmával, az állam házasság kapcsán való illetékességének és a házasság jogi szabályozásának polgári jogban való megjelenésével élesedett ki. Az állam jogát hangoztatja SZTEHLO Kornél: *A házassági elválás joga*. Budapest, Franklin Társulat. 1890.

elveivel összhangban az említett isteni vagy természeti törvényeket hitelesen a római pápa magyarázza.⁷⁰ A nem isteni jogi, hanem tisztán egyházi házassági akadályok magyarázatát illetően – az egyes szerzői véleményekkel ellentétben – nem indokolt, ha azt kizárólagosan az egyház legfőbb hatóságának tartjuk fenn.⁷¹ Logikusabb inkább a törvénymagyarázatokra vonatkozó általános előírások alkalmazása (16–18. kk.). Az 1075. kánon ugyanis nem a tisztán egyházi házassági akadályok magyarázatának jogát [mint például a szentelmények magyarázatának a jogát, amelyet a jogalkotó a Szentszéknek tart fenn (1167. k. 1. §)], hanem a házassági akadályok létesítésének jogát tartja fenn az egyház legfőbb hatóságának. Ez esetben is tiszteletben kell azonban tartani, hogy a magyarázat nem érintheti az akadályokhoz kapcsolódó természetjogi kérdések értelmezését, mert az a római pápa joga.

Amíg az említett isteni jogon fennálló akadályokat az egyház minden emberre kiterjeszti, addig a tisztán egyházi jogi akadályokat már szűkebben alkalmazza.⁷² A Kódex szóhasználata ez esetben nem konzekvens. A házassági joganyag bevezető részéhez tartozó 1059. kánon – összhangban a kánonjog általános alapelveivel (11. k.) – jelzi, hogy a „katolikusok házasságát akkor is, ha csak az egyik fél katolikus [...] a kánonjog is szabályozza”. Az 1075. kánon a tisztán egyházi akadályok felállítása kapcsán az alapelvektől eltérően – általánosságban a megkeresztelteket említi: „[...] egyedül a legfőbb hatóságnak van joga más akadályokat a megkereszteltek számára felállítani” (1075. k. 2. §).⁷³ Egyes szerzők, mint Luigi Sabbarese, nem látnak a jogszabályhelyek között feloldhatatlan ellentmondást. A tisztán egyházjogi akadályok minden keresztényre való kiterjesztésében az egyház lelkipásztori kötelezettségére és felelősségére mutatnak rá. Az érvényes házasság ugyanis két megkeresztelt személy között egyszerűen szentség is (1055. k. 2. §), attól függetlenül, hogy a nem katolikus keresztény közösség hogyan tekint a házasságra. Így az egyháznak eleve joga van a szentségek, szent dolgok vonatkozásban. A jog a tisztán egyházi házassági akadályok nem katolikus keresztényekre való kiterjesztésével – e szerzői vélemények szerint – a házasság szentségi méltóságát védi.⁷⁴ Ez a megállapítás részben lehet helytálló, de koncepciójában inkább a régi házasságjogi gondolkodást tükrözi.⁷⁵ A régi CIC ugyanis a házasságkötés formáját kivéve (1917-es CIC, 1099. k. 2. §) minden megkeresztelt házasságát

⁷⁰ Franz Xaver WERNZ: *Ius Decretalium*. Romae, Ex. Typographia Polyglotta S. C. De Propaganda Fide, 1896. 134.

⁷¹ John P. BEAL: Kommentár az 1075. kánonhoz. In: John P. BEAL – James A. CORIDEN – Thomas J. GREEN (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York, 1989. 1274.

⁷² Luigi SABBARESE: *Il matrimonio canonico nell'ordine della natura e della grazia*. Roma, Urbaniana University Press, 2006. 191.

⁷³ „Uni quoque supremæ auctoritatî ius est alia impedimenta *pro baptizatis* constituere.” (1075. k. 2. §).

⁷⁴ SABBARESE i. m. 191.

⁷⁵ Agostino D'AVACK: *Competentia ecclesie in matrimonium*. *Periodica de re morali canonica liturgica*, Vol. 68., 1978/2. 91–115.; Urbano NAVARRETE: *Competentia Ecclesie in matrimonium baptizatorum eiusque limites*. *Periodica de re morali canonica liturgica*, Vol. 68., 1978/2. 95–116.; Joseph PRADER: *De iure quo regitur matrimonium acatholicorum: Ius conditum et ius condendum*. *Periodica de re morali canonica liturgica*, Vol. 68., 1978/2. 125–143.

szabályozni akarta.⁷⁶ Az 1075. kánon tartalmilag is a régi törvénykönyvhöz áll közelebb, hiszen majdnem szó szerint megismétli annak vonatkozó kánonját (1917-es CIC, 1038. k. 2. §).

Luigi Chiappetta véleménye szerint azonban a kánont a jog általános elvével összhangban kell magyarázni, amely szerint a tisztán egyházi törvények csak a katolikusokat kötelezik (11. k.). A tisztán egyházi törvények alkalmazásának fő szabályát az egyházi jogalkotó a házasságjog területén is érvényesíti (1059. k.). Így a szerző véleménye szerint a törvénykönyv főszabályának (11. k., 1059. k.) és a kialakult felmentési gyakorlatnak megfelelően a tisztán egyházi házassági akadályokat csak a katolikusok és nem általában a keresztények számára hozta a jogalkotó.⁷⁷ Ahogy említettük a házassági akadályok iránt már az új Kódex kiadása előtt is kisebb érdeklődés mutatkozott a kánonjogi szakirodalomban,⁷⁸ ezért a legtöbb kommentár ebben a kérdésben sem bocsátkozik interpretációs mélységekbe.⁷⁹

4. Összefoglaló

A katolikus házasságjog központi eleme a *ius connubii*, a házassághoz való jog. Az alapelv kisugárzik az egész katolikus házasságjogi rendszerre. A jogalkotó igyekezett a házasságjog egyes területeit ennek az alapelvnek a fényében megfogalmazni. Ez a házassági akadályok területén sincs másképp.

A házassági akadályok a házassághoz való jog leglátványosabb korlátozását jelentik. Az akadályok ugyanakkor nem illetéktelen korlátozásai a *ius connubiinak*, hanem a házasság (szentségi) méltósága, a másik fél és a közösség védelme érdekében léteznek. Ezeknek a szempontoknak az összehangolására törekszik a hatályos Kódex is a házassági akadályokra vonatkozó alapelvek megfogalmazásánál és alkalmazásánál. Az új törvénykönyv jelenleg utolsó állomásnak tekinthető abban a hosszabb folyamatban, amellyel az egyházi jogalkotó a történelem folyamán a házassági akadályok rendszerét egyszerűsítette, és kialakította a joghatás tekintetében a pontos fogalmakat. A jogalkotó az emberi természetből származtatott házassághoz való jogot figyelembe

⁷⁶ A régi CIC összefüggéséből éppen a maival ellentétes következtetésre juthattunk, vagyis, hogy a tisztán egyházi házassági akadályok is minden érvényesen megkereszteltre és nemcsak a katolikusokra vonatkoztak. Ld. 1917-es CIC, 12. k., 87. k., 1038. k. 2. §, 1070. k. 1. §. Egyes szerzők már a 17-es jog kapcsán is úgy gondolták, hogy a keleti akatolikusokat csak azok az akadályok kötötték, amelyek már az egyházszakadás előtt megvoltak, kivéve, ha a törvény szövegéből teljesen világos, hogy a jogalkotó az adott akadályt nemcsak a latinok számára kívánja adni. Más szerzők ellenben nem láttak különbséget a keleti akatolikusok és más nem katolikus között. E vélemény szerint a keleti akatolikusokat is minden akadály érintette. Ehhez ld. V. DALPIAZ: *An Orientales schismatici legibus matrimonialibus Ecclesiae teneantur*. *Apollinaris*, 1937/10. 457–459.

⁷⁷ CHIAPPETTA i. m. 99.

⁷⁸ SZABÓ i. m. 250.

⁷⁹ Juan FORNÉS: Kommentár az 1075. kánonhoz. 1155. In: Ángel MARZOA – Jorge MIRAS – Rafael RODRÍGUEZ-OCAÑA – Instituto Martín de AZPILCUETA (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. III/2. Montreal, Wilson & Lafleur, 2004.; Francesco BERSINI: *Il diritto canonico matrimoniale. Commento giuridico – teologico – pastorale*. Torino, Editrice Elle di ci Leumann, 1994. 49.

véve igyekezett mind a házassági akadályok fajtájában, mind számában a minimumra törekedni.

A jogalkotó a kánonjog általános elveit is ennek az alapelvnek a fényében alkalmazza a házassági akadályok területén. A természetjogi akadályok deklarálása, új érvénytelenítő akadályok bevezetése kapcsán a legszűkebb, amíg a felmentési gyakorlatban a legszélesebb lehetőséget biztosítja. A hatályos jog jelentősen hozzájárult a megváltozott körülmények között, hogy a lehető legszélesebb körben érvényesüljön a házassághoz való jog. Ugyanakkor a Kódex vonatkozó részének viszonylagos rövidege és egyszerűsége ellenére is egyértelművé teszi, hogy még a legszélesebben értelmezett jogoknak is vannak legitim határai. Az egyház nem mondott le a hatályos törvénykönyvében ezeknek a határoknak az egyértelmű megfogalmazásáról, sőt ezeket a határokat azóta is több fórumon deklarálta.⁸⁰

⁸⁰ Nikolaus SCHÖCH: Giustizia e misericordia nel processo di nullità matrimoniale. Due principi incompatibili? In: Carlos José ERRÁZURIZ – Miguel A. ORTIZ (szerk.): *Misericordia e diritto nel matrimonio*. Roma, 2014. 75–97.

